

Wateringschans 85D-87D
Postbus 15797
1001 NG Amsterdam

t +31 (0) 20 624 30 44
f +31 (0) 20 622 42 99
info@ferro-explore.nl
www.ferro-explore.nl

COB focusgroepen vierde kwartaal 2009: Roermond

Versie 1.2

Op verzoek van

SCP

Auteur(s)

Judith van Male

Projectnummer

3569

Datum

11 januari 2010

Inhoud

Onderzoeksverantwoording	1
1 Achtergrond	1
2 Opzet, uitvoering en selectie	1
3 Algemeen	2
Resultaten	3
1 Groep autochtonen	3
2 Groep jongeren 'gemengd'	13
3 Groep: gemengde minigroep	24
Conclusies	35
1 Stand van zaken in de Nederlandse samenleving	35
2 Economische crisis	35
3 Immigratie, integratie en multiculturele samenleving	36
4 Discussie	38
Bijlage I: Participantenoverzicht	39
1. Groep autochtonen	39
2. Gemengde groep: jongeren	39
3. Minigroep	39
Bijlage II: Gespreksleidraad	40

Onderzoeksverantwoording

1 Achtergrond

Het Sociaal en Cultureel Planbureau voert sinds 2007 in opdracht van de Voorlichtingsraad elk kwartaal het Continu Onderzoek Burgerperspectieven uit. In dit onderzoek wordt nagegaan hoe de burger op dat moment over de samenleving en zijn eigen leven denkt, hoe (on)tevreden hij is met de regering en overheid, hoe het is gesteld met zijn vertrouwen in de politiek en media en welke problemen hij geagendeerd zou willen zien op de politieke agenda.

In het vierde kwartaal van 2009 komt – naast het vaste onderwerp 'ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving' - een speciaal thema in het onderzoek aan de orde: immigratie, integratie en multiculturele samenleving

Het onderzoek bestaat uit een enquête en een focusgroeponderzoek. Het focusgroeponderzoek is verkennend van aard en heeft tot doel de resultaten van de enquête aan te vullen, te verdiepen en te verklaren. In totaal worden ieder kwartaal vier groepen uitgevoerd waarvan Ferro Explore! er telkens twee voor zijn rekening neemt. Dit keer zijn drie groepen georganiseerd. De reden hiervoor was dat de selectie van de tweede groep (helft autochtoon, helft allochtoon) niet gelukt is (zie verder paragraaf 2).

2 Opzet, uitvoering en selectie

De twee focusgroepen hebben plaatsgevonden in Roermond op 2 december 2009. De opdrachtgever heeft de gesprekken gevolgd via een gesloten tv-circuit.

Voor de eerste twee groepen zijn 16 deelnemers geselecteerd. In elke groep is één deelnemer niet komen opdagen:

- de eerste groep bestond uit zeven deelnemers in de leeftijd van 34 tot en met 51 jaar waarvan drie mannen en vier vrouwen;
- de tweede groep bestond uit zeven deelnemers in de leeftijd van 20 tot en met 33 jaar, waarvan vijf vrouwen en twee mannen. Vier deelnemers hadden een Marokkaanse achtergrond, één een Somalische, en twee waren autochtoon.

Het bleek zeer moeilijk te zijn om allochtone deelnemers in de regio Roermond te vinden. Dit had tot gevolg dat de tweede groep niet aan de selectiecriteria voldeed (onvoldoende spreiding naar leeftijd, onvoldoende allochtonen en twee

stelletjes in de groep). Om die reden is nog een derde groep georganiseerd, deze is uitgevoerd op 11 december 2009. Voor deze groep zijn acht deelnemers uitgenodigd. Daarvan zijn er slechts vier op komen dagen. In de bijlage is een beschrijving van de selectie opgenomen.

De deelnemers zijn geworven door twee gespecialiseerde selectiebureaus. Alle deelnemers hebben een onkostenvergoeding voor deelname ontvangen.

3 Algemeen

Het rapport is tot stand gekomen op basis van een uitgebreide analyse van de uitkomsten. Daarbij zijn zowel verbale als non-verbale signalen (zoals lichaamstaal, intonatie die enthousiasme of juist weerstand verradt) meegenomen. De uitkomsten geven een goede indicatie van de meningen die over het onderzoeksonderwerp leven en welke aspecten daarin een rol spelen. Meningen en gedachten mogen bij kwalitatief onderzoek niet direct getalsmatig worden geëxtrapoleerd (in de zin dat je kan stellen dat als 3 van de 30 deelnemers iets vinden, die mening 'dus' bij 10% voorkomt). Om die reden vermelden wij in onze rapportage geen getallen.

Het rapport is opgedeeld in drie basishoofdstukken: onderzoeksverantwoording, resultaten en conclusies. Gekozen citaten representeren in de ogen van de onderzoeker meningen of houdingen die relevant zijn voor begrip van de context.

Ferro Explore |! is lid van de MOA (Marktonderzoekassociatie) en Esomar, als ook van de Research Keurmerkgroep, en respecteert de bijbehorende richtlijnen voor kwalitatief marktonderzoek, zoals weergegeven in de ICC/ESOMAR gedragscode. Ook is Ferro Explore! gecertificeerd volgens de internationale normen ISO 9001: 2000 en ISO 20252:2006 (de laatste betreft de norm die de Research Keurmerkgroep vereist en die speciaal is ontwikkeld voor de marktonderzoekbranche).

Resultaten

1 Groep autochtonen

Beschrijving van de discussie

De groep is tamelijk homogeen wat betreft samenstelling. De participanten zijn allemaal lageropgeleid (mbo). Op één na hebben ze hun wortels in Limburg, getuige de Limburgse tongval. Eén deelnemster komt oorspronkelijk uit Amsterdam. Ze is een paar jaar geleden naar Hoensbroek.

Van de zeven deelnemers is er één die een reguliere baan heeft: hij is beveiligder. Hij vertelt dat zijn vrouw thuis is en voor hun twee kinderen zorgt. Van de andere deelnemers is de achtergrond als volgt:

- Twee deelnemers, beiden vrouw en veertiger, zijn als gevolg van de economische crisis werkloos geworden en op dit moment op zoek naar werk.
- Eén deelnemer is in de WAO terechtgekomen en is nu huisman. Zijn vrouw werkt en hij zorgt voor de kinderen.
- Drie deelnemers vallen in de categorie zzp-er. Twee van hen zijn nog bezig met de opbouw van hun bedrijfje:

Ik ben bezig een eenmansbedrijfje op te zetten. Ik doe een opleiding massage en wil massages gaan geven. Daarnaast wil ik ook een webwinkel opzetten voor natuurproducten. (C)

De discussie verloopt geanimeerd. Iedereen doet in gelijke mate mee. In het begin is men nog aftastend en voorzichtig met het uiten van uitgesproken standpunten. Er worden wel toespelingen gemaakt op het integratievraagstuk maar men gaat daar aanvankelijk niet op door:

We lokken de buitenlanders. (E)

Dat laat ik in het midden, maar ik denk wel dat de buitenlanders veel problemen veroorzaken. (A)

Gaandeweg de discussie verdwijnt deze terughoudendheid en worden de standpunten steeds uitgesprokener, vooral als het om het integratievraagstuk gaat. Deelnemers met uitgesproken standpunten overheersen de discussie. Nuanceringen komen gaandeweg de discussie steeds minder voor:

Bij Marokkanen zie je veel criminaliteit, daar ben ik heel eerlijk in. Ik ken veel Marokkanen die hun geld verdienen met slechte dingen. Ik denk dat maar 10% van de Marokkanen echt deugt en 90% niet. (A)

Twee deelnemers bepalen de toon in de discussie. De beveiliging laat blijken dat hij het nieuws en de achtergronden van het nieuws op de voet volgt. Hij is duidelijk beter geïnformeerd dan de andere deelnemers. Dit maakt dat zijn argumenten veel weerklank vinden in de groep:

Ik denk niet dat het mogelijk is, dat Marokkanen met Nederlanders mengen. Het cultuurverschil is gewoon te groot. En hoe kunnen ze inburgeren als ze niet eens met een Nederlander mogen trouwen. Als je wilt inburgeren zul je moeten mixen met de Nederlandse cultuur. (A)

Ik vind dat jij goede punten hebt. (B)

De tweede persoon die de toon in sterke mate bepaalt, is een vrouw die uit Amsterdam komt en naar Limburg is verhuisd vanwege haar zieke dochter. Haar argumenten vinden weerklank omdat ze sterk emotioneel geladen zijn. Het feit dat ze haar baan heeft moeten opgeven voor haar zieke dochter en daardoor financieel erg achteruit is gegaan, maakt indruk en lijkt geldigheid te verlenen aan haar argumenten:

Die buitenlanders zijn hier naar toe gelokt door de regering. Alles krijgen ze: huizen en een uitkering. Dat neem ik ze heel erg kwalijk. (F)

Ze krijgen hetzelfde als wij. Als jouw man een ongeluk krijgt, krijg jij ook een uitkering. (A)

Dat zeg jij heel mooi, maar weet je dat ik het heb meegemaakt. Ik was verzekerd voor mezelf maar niet voor mijn dochter. Denk je dat ze er voor mij waren toen mijn dochter ziek was? Ik moest mijn baan opgeven en was mooi mijn inkomen kwijt. Denk maar niet dat ze iets voor mij konden doen. (F)

Dat wist ik niet, dat dat kan in Nederland. Ik vind dat een belangrijk punt. (B)

Thema's die top of mind zijn

Op de vraag wat de deelnemers op dit moment bezighoudt, komt vooral de economische crisis naar voren. Het gaat men name over de gevolgen voor de deelnemers zelf. Twee deelnemers zijn net hun baan kwijt. Eén van hen zegt dat het heel moeilijk is om een andere baan te vinden en dat ze in de problemen gaat komen als dat niet binnen een half jaar lukt. Een derde deelnemer heeft net voor de crisis een huis gekocht en realiseert zich dat hij een aanzienlijk lager bedrag kwijt was geweest als hij dat een half jaar later had gedaan. De deelnemers die jonge kinderen hebben, noemen de Mexicaanse griep als een onderwerp dat hun bezighoudt. Andere participanten reageren hierop dat het gevaar van de Mexicaanse griep erg wordt opgeklopt en dat deze griep niet erger is dan andere griepepidemieën.

Als er naar thema's gevraagd wordt met betrekking tot Nederland, noemt één deelnemer de mogelijke benoeming van Balkenende als president van Europa. Sommige deelnemers reageren hierop dat ze totaal niet geïnteresseerd zijn in politiek. Anderen geven aan wel interesse te hebben in dit onderwerp.

Overigens zijn deze deelnemers overwegend negatief over het politieke bedrijf:

Ik vind politiek best belangrijk. (B)

Ik houd me er niet zo mee bezig. (D)

Ik vind het leuk om te zien hoe dat spelletje gaat. (A)

Ze zeggen niets. Ik heb zoiets van vertel gewoon wat je wil zeggen en houd verder je mond. (C)

Ik vind de partijen heel slecht. Ze beloven van alles en doen niets. Het is heel veel poppenkast. (F)

Stand van zaken in de Nederlandse samenleving

Over hoe het met Nederland gaat, zijn de meningen verdeeld. Enkele deelnemers vinden dat Nederlanders weinig te klagen hebben. Ze refereren aan het welvaartsniveau in Nederland. Hier wordt verder niet op doorgedaan. De opmerking dat de samenleving steeds harder wordt, vindt wel weerklank. Het blijkt vooral om de jongere generatie te gaan:

Ik zie soms jongeren, die zijn helemaal lijp. Die zijn echt de weg kwijt. Dan begrijp ik dat mensen 's avonds de straat niet meer op durven. (A)

Nou ik heb drie pubers en ik maak me er best druk over. Sinds de pc bestaat, gebeurt er niet veel goeds. Er is zoveel geweld, zoveel opgefokte rotzooi. In mijn jeugd keken we naar Tom & Jerry. (F)

Ze hebben geen respect meer, geen waarden en normen. (A)

Op de deelnemer die opmerkt 'zo zijn we toch allemaal geweest', wordt niet gereageerd.

Volgens de deelnemers is de jongere generatie verwend door de toegenomen welvaart in het afgelopen decennium. Ze zouden niet geleerd hebben met geld om te gaan en ontspoord zijn doordat er geen grenzen meer gesteld worden:

Vroeger moest je om twaalf uur thuis zijn als je uit ging. Tegenwoordig beginnen ze pas om 12 uur nadat ze thuis hebben ingedronken. (E)

Overigens betreffen deze problemen niet de eigen kinderen. De deelnemers zeggen er alles aan te doen om hun kinderen normen en waarden bij te brengen. Het probleem wordt vooral gevoeld in de publieke ruimte. Daar zouden jongeren voor veel overlast en een dreigende sfeer zorgen.

Economische crisis

Het onderwerp economische crisis blijkt sterk te leven bij de deelnemers. Na het schriftelijk invullen van de vraag welke gevolgen de economische recessie voor de deelnemer persoonlijk heeft, blijkt dat vier participanten in meer of mindere mate getroffen zijn. Twee geven aan hun baan verloren te hebben als gevolg van de crisis. Twee anderen hebben ingevuld dat hun beleggingen in waarde gedaald zijn. Eén van hen vraagt zich af wat het effect op zijn pensioen zal zijn (hij heeft een vraagteken gezet bij de optie 'mijn pensioen is in waarde gedaald'). In de discussie die daarop volgt blijken twee deelnemers een 'verkeerd' financieel product aangeschaft te hebben:

Ik blijf een woekerpolis gekoppeld aan mijn hypotheek aangeschaft te hebben. De eerste 9 jaar heb ik sowieso verlies. Ik ben er gewoon ingestonken. (D)

Mij is dat ook overkomen. Ze hebben mij een woekerpolis aangesmeerd bij een levensverzekering. (F)

De deelnemers blijken zich om verschillende redenen zorgen te maken over de economische crisis. Meerdere deelnemers zijn bang straks geen of veel minder pensioen te krijgen als gevolg van de crisis. Volgens de goed geïnformeerde deelnemer is die angst onterecht. De pensioenfondsen in Nederland hebben volgens hem wel klappen gekregen maar behoren nog steeds tot de rijkste in wereld.

Een vrouw met opgroeiende kinderen maakt zich zorgen of haar kinderen straks wel een baan en een betaalbare woning kunnen vinden. Een werkloze deelnemer maakt zich zorgen of ze wel op tijd een baan vindt voordat haar WW ophoudt. Haar zorg is dat ze straks haar koophuis niet meer kan betalen:

Ik lig er soms wel wakker van. Ik ben alleen dus ik kan niet terugvallen op het inkomen van mijn partner. Financieel houd ik dit geen half jaar vol. (B)

Eén van de participanten merkt op dat er weer tekenen van economisch herstel zijn. Dit lijkt de zorgen van de andere participanten niet echt te verlichten. Zijn opmerking vindt weinig weerklank.

De opmerking van één van de deelnemers dat zware recessies vaak in een oorlog eindigen met als voorbeeld de recessie in de dertiger jaren van de vorige eeuw, lijkt de andere deelnemers nauwelijks te deren. Er wordt niet op in gegaan.

De meeste deelnemers zijn in staat ook positieve kanten van de crisis te zien. De vrouw die net haar baan is verloren, ziet dit ook als een mogelijk positief keerpunt in haar leven:

Dit klinkt misschien tegenstrijdig, maar soms denk ik dat het voor mij ook wel goed is. Als dit niet gebeurd was, was ik op kantoor blijven hangen. Ik heb nu de kans om eens goed uit te zoeken wat ik echt wil. (B)

Andere deelnemers denken dat het voor de jongere generatie goed is als de welvaart tijdelijk iets minder is. Op die manier leren jongeren om de eindjes aan elkaar te knopen. Dat geldt volgens hen ook voor mensen die slecht met geld kunnen omgaan. Opgemerkt wordt dat mensen die hun werk gewoon behouden weinig van de crisis merken en er dus ook niets van leren:

Mensen die hun baan behouden hebben, leren er niets van. (B)

Alleen de mensen die in de shit zitten, leren ervan. (D)

Er ontstaat discussie over wie het zwaarst getroffen wordt door de crisis. De meeste deelnemers denken dat de lagere- en middeninkomens het meeste last hebben van de recessie. Eén deelnemer denkt dat juist de rijkere het meest van de crisis merken omdat zij in absolute zin het meeste geld verliezen:

Ik denk dat de rijken de zwaarste klappen krijgen. Die gaan van 20 miljoen terug naar 5 miljoen. (A)

Voor hun is dat niet erg. Zij blijven toch wel rijk. Voor mij is 10 euro hetzelfde als 1000 euro voor hun.

De deelnemers denken dat het minstens twee jaar zal duren voordat de ergste effecten van de recessie achter de rug zijn. Ze verwachten dat dan pas de arbeidsmarkt weer zal aantrekken.

De meningen over de rol van de regering in de economische crisis zijn verdeeld. De meeste deelnemers zeggen er geen zicht op te hebben omdat de materie veel te complex is:

Ik ga niet zomaar zeggen als ik dingen op tv zie, goh ze hebben het slecht gedaan. Daarvoor is het veel te complex. Ik zou me er dan eerst in moeten verdiepen. (B)

De goed geïnformeerde deelnemer vindt dat de regering goed gehandeld heeft aan het begin van de crisis door banken die in moeilijkheden geraakt waren met een financiële injectie overeind te houden. Een andere deelnemer reageert hier fel op. Zij heeft geen goed woord over voor de rol van de regering maar dit blijkt niet op feiten gebaseerd te zijn. Ze heeft het over gouden handdrukken en bonnetjes en laat zich moeilijk overtuigen dat dit weinig te maken heeft met de rol van de regering in de crisis.

De euro komt in deze context nog aan de orde. Volgens één van de deelnemers heeft deze het leven veel duurder gemaakt. De goed geïnformeerde deelnemer pareert dit als volgt:

Nu zijn we hartstikke blij met de euro. Kijk naar de Engelsen, die hebben een veel groter probleem met het pond.

De discussie over de rol van de regering in de crisis is voor enkele deelnemers aanleiding om hun ongenoegen over de politiek te ventileren.

's Middags heb je een debatuurtje dat op tv komt. Daar kijk ik soms naar. Soms kan ik me dan opvreten. Er worden duidelijke vragen gesteld en de ministers antwoorden alleen maar in omwegen. (F)

Wilders wordt afgestraft en bedreigd. Ik zou niet met hem willen ruilen. Terwijl hij mag denken wat hij wil. (D)

Dat blijkt. Wie liggen er onder de grond? Fortuyn en Theo van Gogh. (B)

Immigratie, integratie en multiculturele samenleving

Het onderwerp integratie wordt spontaan aan de orde gesteld naar aanleiding van het onderwerp Wilders en de vrijheid van meningsuiting:

Mensen durven de waarheid niet te zeggen over buitenlanders. (C)

Ben ik niet met je eens, dat doen ze in de politiek wel. (A)

Neem Wilders met die hoofddoekbelasting. (F)

Als je het over buitenlanders hebt moet je wel weten waar je het over hebt. Ik heb liever 50.000 Duitsers in Nederland dan 50.000 Marokkanen. (A)

De deelnemers blijken weinig persoonlijke ervaringen te hebben met allochtonen. Degenen die weleens contact hebben gehad met allochtonen, zijn daar positief over. De deelnemer uit Amsterdam vertelt dat ze heel aardige Marokkaanse burens had, die haar met islamitische feestdagen altijd lekkere hapjes kwamen brengen. Een andere deelnemer vertelt dat ze met de allochtonen die bij haar in het dorp wonen geen enkele moeite heeft. Desondanks hebben vrijwel alle deelnemers een negatief beeld van zoals zij het zelf omschrijven 'buitenlanders'. De negatieve beeldvorming blijkt vooral gebaseerd op indrukken en ervaringen in de publieke ruimte of van horen zeggen:

Ik woon hier nu 2 jaar en ik vind het wel toenemen. Ik zie steeds meer Afrikanen en Marokkanen bij ons in het dorp. Het schiet als paddenstoelen uit de grond. (F)

In de bus sta je op voor een oudere dame en dan gaat een Marokkaanse jongere daar zitten. Als je er wat van zegt krijg je een grote mond. (C)

Mijn dochter zit op een school met veel Marokkanen en die vertelt dat ze toch wel een bepaalde mentaliteit hebben. En laatst op het Zuidplein in Rotterdam, toen dacht ik, ben ik wel in Nederland. (G)

Ook gevoelens van onveiligheid op straat blijken hier een rol te spelen bij de vrouw die in Roermond woont:

Ik woon hier in de stad. Als er iets gebeurt zijn het altijd Turken en Marokkanen. Als er gestapt wordt is er ook altijd politie op straat. (B)

Een van de deelnemers vertelt dat hij met enkele Marokkanen goed omgaat, maar zegt dat er altijd een duidelijk onderscheid zal blijven bestaan tussen 'wij en zij':

Ik kan met een paar Marokkanen goed overweg en mijn dochter gaat met een Marokkaan om. Maar als er iets extreems gebeurt, dan gaat het fout. Als ze moeten kiezen tussen Nederland en hun eigen volk kiezen ze voor hun eigen volk. Dan keren ze zich tegen ons. (A)

Reacties op stellingen

	Zeer oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Zeer eens
Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen.			1	4	2
De aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving.	1	1	3	2	
Allochtonen moeten hun eigen cultuur en gewoonten meer dan nu loslaten.			2	4	1
De meeste allochtonen doen hun best om te integreren in Nederland.	1	5	1		
Er wordt in Nederland over het algemeen te negatief gesproken en geschreven over allochtonen.		4	2	1	

De schriftelijke reacties op een vijftal stellingen bevestigen het negatieve beeld. Op één na vinden alle deelnemers dat Nederland een prettiger land zou zijn als

er minder immigranten zouden wonen. In de discussie komt de deelnemer die neutraal heeft gereageerd nauwelijks aan bod:

Ik heb neutraal geantwoord, ik zou het niet weten. Je kunt de situatie toch niet meer terugdraaien. (D)

Als ik kijk naar Opsporing verzocht dan zijn ze allemaal getint, licht getint. (F)

De verhouding is zo. Als je 10 Nederlanders hebt deugt er één niet. Bij de Marokkanen is dat omgekeerd. (A)

In de discussie die op deze stelling volgt, wordt de opvoeding van allochtone jongeren als oorzaak van de problemen genoemd. Het zou in de opvoeding ontbreken aan waarden en normen. Daarnaast zouden allochtone ouders hun kinderen (en dan vooral de jongens) onvoldoende in de gaten houden.

Een van de deelnemers vraagt zich hardop af waarom er in de stellingen de ene keer over immigranten en de ander keer over allochtonen wordt gesproken. Hierop ontspint zich een discussie over de betekenis van deze termen:

Bij allochtonen denk ik aan Turken en Marokkanen, bij immigranten aan iedereen die naar Nederland komt. (A)

De allochtonen dat zijn voor mij de donkeren. Een Duitser vind ik geen allochtoon. (E)

Over de tweede stelling *De aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving* zijn de deelnemers verdeeld. Deelnemers die het eens zijn met de stelling noemen vooral de andere eetgewoontes als een verrijking voor de Nederlandse samenleving. Een van hen zegt ook veel geleerd te hebben van een Marokkaans vriendinnetje in haar jeugd. Op de vraag wat ze dan geleerd heeft, kan ze geen duidelijk antwoord geven:

Ik had vroeger een Marokkaans vriendinnetje en dan merk je het verschil. Die doen het op hun eigen manier, daar heb ik wel veel van meegekregen.

Maar wat was dan de aanwinst?

Ja, ik heb er gewoon veel van geleerd. Ik was het er niet altijd mee eens.

Degenen die 'neutraal' hebben ingevuld, beamen dat andere eetgewoonten een aanwinst zijn, maar vinden dat onvoldoende om van een meerwaarde te kunnen spreken. Deelnemers die het oneens zijn met de stelling, zien voornamelijk negatieve kanten aan de aanwezigheid van andere culturen in Nederland.

De meeste deelnemers zijn het eens met de stelling dat allochtonen hun eigen cultuur moeten loslaten. De deelnemers die neutraal zijn, vinden dat allochtonen

zich meer moeten aanpassen aan de Nederlandse cultuur maar niet noodzakelijkerwijs hun eigen cultuur hoeven los te laten:

Waarom zouden ze hun eigen cultuur moeten loslaten. Als ik in het buitenland ben, pas ik me aan de gewoontes daar aan maar laat ik nog niet mijn eigen cultuur los. Ze mogen van mij best moslim zijn als ze mij er maar niet mee lastig vallen. (A)

Bijna alle deelnemers vinden dat de meeste allochtonen onvoldoende hun best doen om te integreren in Nederland. De deelnemer die hier neutraal heeft geantwoord, vraagt zich af of allochtonen wel voldoende mogelijkheden worden geboden om te integreren. Een van de deelnemers merkt op dat het voor Marokkanen niet mogelijk is om voldoende te integreren in de Nederlandse samenleving omdat de verschillen tussen de Nederlandse en Marokkaanse cultuur te groot zijn.

Ook over de laatste stelling *Er wordt in Nederland over het algemeen te negatief gesproken en geschreven over allochtonen* blijken de deelnemers het niet eens te zijn. De deelnemer die 'eens' heeft geantwoord heeft het woordje 'te' over het hoofd gezien maar vindt het niet onterecht dat er negatief over allochtonen wordt gesproken.

Op de vraag wat de regering zou kunnen en moeten doen aan het integratievraagstuk, hebben de deelnemers twee suggesties: de instroom van immigranten beperken en strengere eisen voor toelating hanteren. De deelnemers slagen er verder niet in om met nog meer oplossingsgerichte suggesties te komen voor het integratievraagstuk. Op de vraag wat de regering er aan zou kunnen doen, komt vooral een stortvloed aan verwijten over maatregelen die wel genomen zijn maar geen effect zouden hebben gehad. Inburgeringscursussen zouden ineffectief zijn en alleen maar belastinggeld kosten. De regering zou verder alleen maar commissies instellen om over het probleem na te denken en niet met echte oplossingen komen.

De deelnemers blijken tamelijk pessimistisch te zijn over de integratie van met name Marokkanen. Het cultuurverschil tussen Nederland en Marokko zou te groot zijn. De bereidheid van Marokkanen om te mengen met Nederlanders bijvoorbeeld door gemengde huwelijken zou afwezig zijn. Volgens sommige deelnemers kan de integratie alleen slagen als Turken en Marokkanen ook openstaan voor een huwelijk met een autochtone Nederlander. Eén van de deelnemers laat hierop blijken dat hij zelf ook liever niet 'mengt' met Marokkaanse Nederlanders. Hij zegt dat hij niet blij zou zijn als zijn dochter met een Marokkaanse jongen thuis zou komen.

2 Groep jongeren 'gemengd'

Beschrijving van de discussie

De gemengde groep bestaat uit vijf deelnemers met een allochtone afkomst: vier hebben een Marokkaanse achtergrond, één is van Somalische komaf. Twee Marokkaanse deelnemers hebben een relatie met elkaar. De twee autochtone deelnemers vormen ook een stel en komen beiden uit Roermond. Het Somalische meisje draagt als enige een hoofddoek.

Al in het begin van de discussie komt de verbondenheid met Nederland aan de orde. Duidelijk wordt dat dit voor de allochtone deelnemers een onderwerp is dat ze bezighoudt. Ze zeggen met een been in elk van de twee verschillende culturen te staan. In Nederland worden ze gezien als buitenlander, in Marokko als Nederlander. De meisjes geven aan zich meer verbonden te voelen met Nederland dan met Marokko:

Als ik te lang in Marokko ben, krijg ik heimwee naar Nederland. Ik ben hier geboren en gewend. Mijn familie woont hier. (B)

Ze gaan er alle vier van uit dat ze hun toekomst in Nederland zullen opbouwen. De allochtone jongen sluit niet uit dat hij in de toekomst naar het buitenland verhuist. Dat buitenland blijkt niet ver te zijn. Hij denkt aan het Franssprekende deel van België.

De discussie verloopt moeizaam. Soms vallen lange stiltes. Het lijkt erop dat de deelnemers erg op hun hoede zijn als het onderwerp integratie aan de orde komt. Tegelijkertijd is het een onderwerp dat zeker bij de allochtonen deelnemers heel erg leeft en bij alle andere onderwerpen (economie, stand van zaken in de Nederlandse samenleving) ter sprake komt.

Slechts een enkele maal ontstaat er echt discussie: die wordt vooral gevoerd tussen het autochtone meisje en de allochtone deelnemers. Het gaat dan over de deelname aan carnaval en orthodoxe moslimmannen die weigeren om vrouwen een hand te geven. In het eerste geval constateert het autochtone meisje dat er vrijwel geen allochtonen zijn die meedoen aan carnaval en vraagt zich waarom Turken en Marokkanen geen deel uitmaken van dit feest. De allochtone deelnemers reageren daar bijna verontschuldigend op. Eén heeft als kind wel meegedaan maar vond er niets aan. Anderen zeggen dat het vieren van carnaval iets is dat je van huis uit meekrijgt en dat ook protestantse Nederlanders dit feest niet vieren.

De enige keer dat de discussie iets scherper wordt, is als het onderwerp 'handen geven' aan de orde komt. Het autochtone meisje zegt dit te ervaren als een gebrek aan respect voor vrouwen en een signaal dat orthodoxe moslims

vrouwen niet serieus nemen. De Marokkaanse deelnemers vinden dat ze dit verkeerd interpreteert:

Een moslimman die een vrouw geen hand wil geven, daar heb ik wel moeite mee. Ik voel me als westerse vrouw dan ondergeschikt. (A)

Dat zegt meer over de persoon die jou geen hand wil geven, dan over jou. (E)

Voor jou komt het vernederend over. Ik heb dat niet zo. Ik denk niet dat hij geen respect voor me heeft omdat ik de achterliggende gedachte ken. Het is juist een blijk van respect. Ik denk dat mensen zich daar eens in moeten verdiepen. (B)

Als je geen hand wil geven doe je dat niet. We leven in een vrij land. (F)

Er wordt zo'n ophef van gemaakt, die man die Rita Verdonk geen hand wilde geven. Ik persoonlijk ken niemand die vrouwen geen hand wil geven.

Ik vind toch dat zo iemand zich dan maar aan moet passen. Als ik naar Marokko ga, doe ik dat ook. (A)

Thema's die top of mind zijn

Op de vraag welke thema's op dit moment top of mind zijn, valt eerst een lange stilte. Na enig trekken komen de deelnemers met actuele onderwerpen die weinig omstreden zijn: de Mexicaanse griep, dierenleed in de bio-industrie, seksueel misbruik van kinderen, de ongelijke verdeling van de welvaart in de wereld en de economische crisis:

Wat ik altijd heel erg vind, is het dierenleed in de bio-industrie. Daar word ik heel kwaad van. En kindermisbruik dat is natuurlijk ook heel erg. (A)

Ik ben bezig met een minor over ontwikkelingshulp. Dan zie je hoe oneerlijk het verdeeld is in deze wereld. (B)

Op mijn werk merk ik dat steeds meer mensen door de crisis in de financiële problemen komen. Ik werk op een callcentre van een energieleverancier. (E)

Stand van zaken in de Nederlandse samenleving

Als gevraagd wordt naar de stand van zaken in de Nederlandse samenleving, wordt als eerste opgemerkt hoe goed we het hebben in Nederland. Een van de allochtone deelnemers vertelt dat ze dat vooral merkt als ze in Marokko op vakantie is:

Als ik in Marokko ben, merk ik pas hoe goed alles hier geregeld is.

Op de vraag of het de goede of de slechte kant uitgaat met Nederland, wordt de rol van de media in het integratievraagstuk aan de orde gesteld. De allochtone deelnemers zijn van mening dat de media in negatieve zin heel veel invloed hebben op de publieke opinie over de islam. Ze vinden dat het onderwerp islam teveel aandacht krijgt en dat de extreme kanten te veel worden belicht:

*Ik vind de berichtgeving over de islam in het nieuws echt overdreven. Als een Marokkaan het heeft gedaan, wordt het erbij gezet. Bij een Nederlander doen ze dat niet. Dan denk ik, is dat nou echt zo belangrijk.
(F)*

Je hebt genoeg andere religies waar ook extreme dingen gebeuren. (C)

Deze deelnemers denken dat dit tot gevolg heeft dat de beeldvorming rond moslims steeds negatiever wordt. De allochtone jongen zegt dit te merken aan de reacties van mensen in de publieke ruimte:

Ze denken al gauw dat je een terrorist bent. Laatst stond ik met een lege accu en had ik een startkabel nodig. Toen ik vroeg om hulp zag ik ze echt schrikken: o jé, een buitenlander. Ik heb moeten wachten tot de ANWB kwam omdat niemand me wilde helpen. (F)

De allochtone deelnemers denken dat door de constante negatieve berichtgeving in de media onbewust haat gecreëerd wordt ten opzichte van allochtonen met een islamitische achtergrond.

Een van de allochtone meisjes ziet ook positieve ontwikkelingen in Nederland. Ze is met name positief over de Europese eenwording. Ze juicht het toe dat het daardoor makkelijker wordt om elders in Europa te werken en te wonen.

Economische crisis

De economische crisis is geen onderwerp dat de gemoederen in de groep sterk in beweging brengt. Er worden relativerende opmerkingen gemaakt:

We moeten hier niet klagen dat het slecht met de economie gaat. Er zijn mensen in de wereld die elke dag moeten zien te overleven.

Op de schriftelijke vraag naar de persoonlijke gevolgen van de economische crisis hebben de meesten geantwoord met 'geen'. De autochtone jongen heeft ingevuld dat de waarde van zijn beleggingen zijn gedaald. Een van de allochtone meisjes heeft ingevuld dat ze niet aan een (nieuwe) baan kan komen en daar achter 'op niveau' geschreven. Bij haar toelichting vertelt ze dat ze geen baan kan vinden op haar opleidingsniveau.

Tijdens de discussie blijkt dat de crisis toch niet helemaal onopgemerkt aan de deelnemers is voorbijgegaan. Drie van hen hebben hun bijbaan verloren en hebben daarna genoeg moeten nemen met een minder leuke en interessante bijbaan. Het autochtone meisje vertelt dat even bedreigd heeft dat haar vader werkloos zou worden en dat dat een grote impact had op het gezin.

Geen van de deelnemers zegt de crisis in zijn portemonnee gevoeld te hebben. Niemand is als gevolg van de crisis minder gaan uitgeven:

Als ik naar mezelf kijk, dan doe ik nog steeds dezelfde dingen. Ik ga nog steeds lekker shoppen.

Het autochtone meisje merkt op dat zij en haar vriend hooguit iets voorzichtiger zijn geworden met grote uitgaven zoals de aanschaf van een huis of een auto.

Geen van de deelnemers maakt zich echt zorgen over de gevolgen van de crisis. Iedereen gaat er vanuit dat de crisis van voorbijgaande aard is en dat er binnen enkele jaren weer betere tijden zullen aanbreken. Degenen die studeren hebben er het volste vertrouwen in dat ze straks een baan zullen vinden.

Een allochtone deelnemster zegt dat ze door de crisis wel onzekerder is geworden over haar toekomst. Ze vraagt zich af of ze een baan op haar opleidingsniveau zal vinden die voldoet aan haar wensen. Ook de autochtone deelnemster verwacht dat het moeilijker zal worden om een goede baan te vinden:

Ik denk dat je niet te kritisch moet zijn, dat je moet pakken wat je pakken kan. (A)

Over de verhoging van de pensioenleeftijd wordt luchtig gedaan. Iemand merkt op dat de jongeren van nu waarschijnlijk nog veel langer moeten doorwerken dan tot 67 jaar en dat 'we straks met de rollator naar ons werk moeten'. Een deelnemer zegt dat het nog zo lang duurt dat tegen die tijd de regels wel weer veranderd zullen zijn.

De deelnemers denken dat de lagere inkomens het meest zullen merken van de crisis. Hier zal volgens hen de achteruitgang in inkomen bijvoorbeeld als gevolg

van bezuinigingen het sterkst gevoeld. Ook oudere werknemers (boven de 40) die hun baan verliezen, behoren volgens de deelnemers tot de gedupeerden omdat het voor hen moeilijk zal worden om ander werk te vinden.

De participanten zien ook goede kanten aan de huidige economische situatie. Zo wordt opgemerkt dat het nu een goede tijd is om een huis te kopen. En andere deelnemer reageert hierop met de opmerking dat het ook een stuk moeilijker is geworden om een hypotheek te krijgen. Er worden ook een aantal immateriële voordelen genoemd. Doordat het nu wat minder gaat, worden mensen zich meer bewust van hoe welvarend Nederland is. Verder zouden mensen de kwaliteit van leven meer gaan zoeken in immateriële zaken zoals het thuis gezellig maken in plaats van uit eten gaan en meer tijd maken voor elkaar. Ten slotte zou de economische crisis er toe kunnen leiden dat het banksysteem anders en beter gaat functioneren.

Over de manier waarop de regering met de crisis omgaat, zijn de meningen verdeeld. Sommige deelnemers zijn negatief. Ze hebben de indruk dat politici van alles beloven om stemmen te trekken. Ook wordt opgemerkt dat politici persoonlijk niets merken van de crisis:

Heel veel partijleden grijpen hun kans om meer stemmen te trekken door van alles te beloven. (B)

Ze leven van ons, ze hebben geld zat. Zij voelen niets in hun portemonnee. (F)

Alleen het autochtone meisje is positief. Zij vindt het goed dat de regering de bonussen in het bedrijfsleven harder aanpakt.

De deelnemers kunnen zich twee maatregelen herinneren die de regering heeft genomen om de gevolgen van de crisis te bestrijden: de eventuele afschaffing van de zorgtoeslag en de omzetting van de studiebeurs in een lening. Opgemerkt wordt dat maatregelen die jezelf kunnen treffen, de meeste aandacht trekken.

Een allochtone deelneemster benadrukt het belang om goed op de hoogte te blijven van wat er in de politiek gebeurt:

We zijn in deze samenleving van elkaar afhankelijk, daar moet je je bewust van zijn. Je moet weten wat er speelt. Het gaat over zaken die te maken hebben met ons eigen leven.

Haar pleidooi vindt weerklink in de groep. Wel wordt opgemerkt dat het moeilijk is om te bepalen of de informatie die we via de media krijgen wel correct en/of volledig is.

Immigratie, integratie en multiculturele samenleving

De discussie over integratie komt aarzelend op gang. Op de vraag naar persoonlijke ervaringen op dit gebied volgt een lange stilte. Als haar er naar gevraagd wordt, zegt het meisje met de hoofddoek dat ze nooit iets gemerkt

heeft van negatieve reacties. Als ze na een sollicitatie niet wordt aangenomen, zegt ze er vanuit te gaan dat dit niet aan haar hoofddoek heeft gelegen. Ze zegt dat het ook aan je eigen opstelling ligt of je wel of niet gediscrimineerd wordt. Een ander allochtoon meisje reageert hierop door te vertellen dat zij wel de indruk heeft gehad dat ze afgewezen werd op grond van haar naam. Ook bij de andere voorbeelden die gegeven worden van discriminatie gaat het meer om indrukken dan om harde feiten:

We begonnen toentertijd met 20 mensen aan de opleiding. Daar bleven er acht van over. Zeven vonden meteen een stage. Ik was de enige die overbleef. Dat vond ik heel vreemd. Omdat er aanvankelijk van 20 stageplaatsen was uitgegaan. (B)

We gingen iets drinken in een café. De vrouw die naast ons zat, zag ons en haalde meteen haar handtas weg. (E)

Een allochtone deelnemer merkt op dat ze zichzelf ook op vooroordelen betrapten opzichte van orthodoxe moslims:

Ik zat in de trein met een man met een lange baard die de koran zat te lezen. Die had een zwarte tas bij zich. Ik was toen even bang dat het een bom was.

De 'harde' discriminatie op straat in de vorm van schelden of opmerkingen maken, komt volgens de deelnemers vooral voor bij autochtone Nederlanders uit de lagere sociale klassen. Zelf zeggen ze daar weinig last van te hebben.

Reacties op stellingen

	Zeer oneens	oneens	Neutraal	Eens	Zeer eens
Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen.	1	2	4		
De aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving.				4	3
Allochtonen moeten hun eigen cultuur en gewoonten meer dan nu loslaten.	1	4	2		
De meeste allochtonen doen hun best om te integreren in Nederland.			1	5	1
Er wordt in Nederland over het algemeen te negatief gesproken en geschreven over allochtonen.				4	3

Over de stelling *Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen* antwoordt een opvallend groot deel van de allochtone deelnemers (drie van de vijf) neutraal. Zij blijken vooral bang te zijn voor te grote instroom van immigranten. Die wordt volgens hen in de hand gewerkt door het feit dat het leven voor immigranten in Nederland veel makkelijker is dan in het thuisland en dat het dus heel aantrekkelijk is om hier naar toe te komen.

De allochtone deelnemers zien nieuwe immigranten als concurrenten op de woning- en arbeidsmarkt:

Het is een dichtbevolkt land. Het is voor immigranten nu al moeilijk om aan een woning en werk te komen. Als die ook nog eens kinderen krijgen. (c)

Ik zou niet zeggen 'iedereen het land uit', dan moet ik er ook uit. Maar te veel is ook niet goed. Je moet een beetje een middenweg zien te vinden. (F)

Als er nog meer immigranten komen, zou dat volgens deze deelnemers kunnen betekenen dat de spanningen tussen Nederlanders en immigranten toenemen. Ook dat zou een verslechtering van hun eigen positie kunnen betekenen. Men is het er wel over eens dat immigranten die vanwege oorlog of politieke redenen gevlucht zijn, altijd moeten worden toegelaten in Nederland.

De deelnemers zijn het erover eens dat de aanwezigheid van verschillende culturen winst is voor onze samenleving:

Mensen worden daardoor meer open minded. Ze gaan meer dingen begrijpen van andere culturen.

Over de stelling *Allochtonen moeten hun eigen cultuur en gewoonten meer dan nu loslaten* blijken de heren neutraal te zijn. De allochtone jongen vindt dat immigranten hun eigen cultuur en gewoontes niet al te zichtbaar moeten uitdragen omdat ze anders te veel de aandacht trekken en antireacties oproepen. De meisjes zijn het daar niet mee eens:

Ik vind dat iedereen zijn eigen stukje cultuur mag meenemen. Nederlanders die in het buitenland wonen, die doen dat ook. Die zoeken elkaar ook op. (C)

Bij deze stelling wordt opgemerkt dat geloof en cultuur vaak met elkaar verward worden. Bepaalde culturele gewoontes worden volgens hen ten onrechte toegeschreven aan de islam:

Een voorbeeld is het uithuwelijken. Ze doen alsof het uithuwelijken voorgeschreven is door de islam. Maar dat is helemaal niet het geval. Er staat niets over in de Koran. Het gebeurt in alle culturen. Laatste hoorde ik het verhaal van een Rooms Katholiek meisje uit Sri Lanka dat uitgethuwelijk werd. (B)

Alleen de allochtone jongen is neutraal over de stelling *De meeste allochtonen doen hun best om te integreren in Nederland*. Hij zegt vaak allochtonen tegen te

komen die al langer in Nederland wonen en de Nederlandse taal nog onvoldoende beheersen.

De deelnemers zijn het erover eens dat er in Nederland te negatief gesproken wordt over allochtonen. Dat geldt dan vooral voor moslims en Marokkanen. Vooral de negatieve publiciteit rond Marokkaanse jongens in de media, leidt volgens de deelnemers tot een negatief beeld van de hele Marokkaanse gemeenschap:

Alleen het woord Marokkaan heeft al een negatieve lading. Bij Italiaan of Spanjaard heb je dat niet. (A)

De allochtone deelnemers beamen overigens dat er problemen zijn met Marokkaanse jongens. Ze denken dat deze problemen vooral geweten kunnen worden aan de opvoeding. Vooral in de grotere gezinnen zouden ouders te weinig controle hebben op het gedrag van hun zonen buiten de deur:

Op een bepaalde leeftijd gaan jongens hun grenzen verleggen. Ze gaan de straat op en ouders weten niet dat hun kinderen daar problemen veroorzaken. (C)

Ook de lage sociaaleconomische positie van veel Marokkanen en het opgroeien tussen twee culturen zou volgens hen bijdragen aan de problemen:

Thuis worden ze heel kort gehouden. Daar gelden andere waarden en normen dan in de Nederlandse samenleving. Zo komen ze in een identiteitscrisis terecht. (B)

Ik denk dat het ook klassegebonden is. Veel Marokkaanse gezinnen waar deze problemen zich voordoen, leven van een uitkering.

De allochtone deelnemers zeggen dat ze zich vaak schamen vanwege het gedrag van Marokkaanse jongens. De autochtone deelneemster merkt op dat wangedrag bij alle pubers voorkomt.

De allochtone deelnemers vinden dat Marokkaanse jongens die zich misdragen, strenger gestraft moeten worden. Dat zou de enige effectieve manier zijn om ze weer op het rechte pad te brengen. De autochtone deelneemster nuanceert dit:

Het zijn nog pubers, die hoeven niet voor hun hele leven gestraft te worden. (A)

Je moet ze zo straffen dat ze het even goed voelen. (D)

Maar hoe dan? (A)

Zij suggereert dat de oplossing wellicht in het onderwijs gezocht moet worden. Ze denkt dat het goed is als scholen meer gemengd zouden zijn en er alleen nog maar openbare scholen zouden zijn. Het meisje met de hoofddoek is het hier niet mee eens. Ze heeft zelf op een islamitische basisschool gezeten en vindt dat het

meerwaarde heeft als kinderen op school iets meekrijgen van het eigen geloof en de eigen cultuur.

De deelnemers zijn het er wel over eens dat zwarte wijken ongewenst zijn. Zelf zeggen ze er de voorkeur aan te geven om in een gemengde wijk te wonen, omdat het leefklimaat er beter is (schoner, rustiger) en er minder criminaliteit voorkomt.

De maatregelen die de regering volgens de deelnemers zou moeten nemen vloeien min of meer voort uit de discussie. De overheid zou ervoor moeten zorgen dat zwarte wijken meer gemengd worden, waarbij er wel voor gewaakt moet worden dat lagere inkomens de wijk worden uitgejaagd omdat goedkope huizen vervangen worden door duurdere woningen. Verder wordt geopperd dat meer gedaan zou kunnen worden aan de negatieve publiciteit rond de islam en Marokkanen. Dit roept als tegenreactie op dat dit ten koste zou gaan van de vrijheid van meningsuiting. Hier wordt het fenomeen Wilders voor de eerste keer aan de orde gesteld:

Dat is iemand die hard zijn mening roept en niet nadenkt. (C)

Hij gebruikt moslims om aan de macht te komen. (E)

Hij weet donders goed dat veel Nederlanders dat een mooi verhaal vinden. Je hoort nooit iets anders van hem. (A)

Hij denkt in problemen in plaats van in oplossingen. (D)

Het autochtone meisje suggereert dat meer positieve berichten over moslims en Marokkanen wellicht aan de oplossing kan bijdragen. Een allochtoon meisje vindt dat op die manier teveel een wij-zij gevoel gecreëerd wordt. Zij vindt dat meer naar de kwaliteiten gekeken moet worden en minder naar de afkomst.

3 Groep: gemengde minigroep

Beschrijving van de discussie

De minigroep bestaat uit vier deelnemers. Het is een gemêleerd gezelschap. Twee deelnemers, een jongen en een meisje, zijn begin 20. De jongen staat op het punt om te werken. Het meisje studeert, ze woont nog bij haar ouders en is politiek actief. De derde deelnemer is een vrouw van achterin de veertig die in Turkije geboren is. Ze heeft een eigen bedrijfje gehad samen met haar (Turkse) man en zit nu tijdelijk in de ziektewet. Ze vertelt dat ze momenteel mantelzorger is. Ze is van plan begin 2010 weer aan het werk te gaan. De vierde deelnemer is een man van 50. Hij werkt in een technisch beroep, is getrouwd en heeft twee zoons in de middelbare school leeftijd.

Bij de kennismakingsronde wordt ook gesproken over de waarden in het leven. Dan blijkt dat de deelnemers verschillend in het leven staan. De Turkse vrouw heeft geen kinderen. Zij en haar man streven naar wat zij noemt een goed leven: ze wil graag vroeg stoppen met werken om te gaan reizen en te kunnen genieten van het leven. Financiële zaken houden haar sterk bezig. Ze zegt letterlijk: zolang het financieel goed gaat, gaat het goed met mij. Ze heeft aan extra pensioenopbouw gedaan om vroeger te kunnen stoppen met werken. Het zit haar daarom dwars dat als gevolg van de crisis de waarde van haar pensioen sterk gedaald is.

De vijftiger vertelt dat hij vooral met zijn gezin bezig is. De opvoeding van zijn kinderen is op dit moment zijn grootste zorg. Een van zijn zoons lijdt aan een autistische stoornis waardoor hij veel aandacht nodig heeft:

Voor mij is het belangrijkste om de kinderen op een goede plek te krijgen. Dat heeft de hoogste prioriteit. We hebben onze handen er vol aan. Een heeft PPD NOS¹. Het gaat goed hoor. Beiden zitten op het vwo. (D)

De jongen die binnenkort aan het werk gaat, wil actie en avontuur in zijn leven en vind ook inkomen belangrijk. Hij heeft zijn baan daarop gekozen. Hij vind zijn werk zelfs belangrijker dan zijn relatie met zijn vriendin.

Het meisje studeert bestuurskunde en hoop binnen twee jaar haar master te halen. Ze is van plan over niet al te lange tijd samen te gaan wonen met haar vriend die al een baan heeft, en hoopt in de toekomst een gezin met hem te zullen stichten. Na haar studie bestuurskunde hoopt ze een jaar te kunnen gaan werken bij het Europe Parlement.

Thema's die top of mind zijn

Bij de vrouwelijke deelnemers en jongen blijken vooral economische thema's top of mind te zijn. Beiden hebben de indruk dat het steeds zwaarder wordt om rond te komen:

Het lijkt wel of overal aan geknabbeld wordt: je pensioen, de ziektekostenverzekering en energierekening die steeds duurder worden. Je moet steeds harder werken en meer verdienen om rond te komen. (A)

Ik snap wel wat M. bedoelt. Mijn vader werkte en mijn moeder kon lekker thuisblijven om voor ons te zorgen. Voor mij zit dat er niet meer in. Als je een eigen huis en een auto wil, moet je tegenwoordig allebei werken. Hoe meer je verdient, hoe meer je moet inleveren. Je ziet weinig resultaat van hard werken. (C)

¹ Een vorm van autisme

Ik merk ook dat het steeds moeilijker wordt om de eindjes aan elkaar te knopen. (B)

De vijftiger denkt daar als enige anders over:

Ik sta daar echt anders in. Als je kijkt naar die hele discussie rond de AOW. We moeten niet te veel doorsluizen naar volgende generaties. We moeten dus een stukje inleveren. Maar waar zeuren we over, we zitten nu op het niveau van 2006 en toen hadden we het al heel goed. (D)

Stand van zaken in de Nederlandse samenleving

Bij de bespreking van de stand van zaken in de Nederlandse samenleving komt het financieel-economische thema weer aan de orde. De Turkse vrouw, het meisje en de jongen vinden dat het de slechte kant opgaat omdat veel Nederlanders volgens hen welvaart moeten inleveren:

Ik denk dat het de verkeerde kant opgaat. Nederland heeft zijn gouden tijden gehad. We gaan nu naar de bronzen tijd. Iedereen krijgt het minder. Ik zie het niet rooskleurig in. (A)

Ook de man vindt dat het de slechte kant opgaat met de Nederlandse samenleving, maar om een andere reden. Hij denkt dat de verschillen in inkomen steeds groter worden. De middeninkomens, waar hij zelf ook toe behoort, zullen volgens hem hun welvaartsniveau wel behouden, maar de mensen met de lagere inkomens en weinig opleiding zullen het steeds moeilijker krijgen.

Het meisje constateert ook een maatschappelijk probleem van immateriële aard. Zij vindt dat de samenleving verhardt en dat de mensen steeds asociaal en egoïstischer worden. Ze wijt dit aan het feit dat mensen meer en meer met zichzelf bezig zijn. Door het harde werken hebben ze steeds minder tijd voor anderen:

Iedereen is gehaast, vriendschappen worden steeds minder. Mensen moeten hard werken om het hoofd boven water te houden. Mijn vriendinnen ook, die zie ik maar een paar keer per maand omdat ze geen tijd meer voor me hebben. (C)

De andere drie deelnemers onderschrijven dit. Ook zij hebben voorbeelden van een harder wordende samenleving waar mensen zich steeds minder aan elkaar gelegen laten liggen:

Qua vriendschappen had ik het 25 jaar geleden beter dan nu. Die waren veel warmer en je had veel meer behoefte aan elkaar. (A)

De man merkt daar wel bij op dat dit typisch een probleem van de stad is. Hij woont zelf in een dorp en daar zijn volgens hem de contacten veel intensiever dan in de stedelijke wijken waar hij gewoond heeft:

Ik heb ook in Groningen en Deventer gewoond. daar was het veel erger. In Groningen overleed een buurman. Het bleek dat wij de enigen waren waar hij contact mee had. (D)

De Turkse vrouw merkt op dat er een duidelijk cultuurverschil is tussen autochtone Nederlanders en immigranten die hun wortels hebben in landen rond de Middellandse zee. Ze zegt dat het binnen haar eigen cultuur gebruikelijk is om spontaan bij elkaar binnen te lopen en aan te schuiven als er gegeten wordt. Ze stoort zich verschrikkelijk aan haar Nederlandse burens die haar aan de deur laten staan omdat ze aan het eten zijn en haar alleen uitnodigen voor een kopje koffie:

Ik ben zo iemand, als ik iets lekkers heb gemaakt, dan breng ik wat bij mijn burens. Maar ik zie nooit iets terug. Dat geeft mij het idee dat mensen niet willen delen. Toen ik verhuisd was, heb ik mijn burens uitgenodigd voor een etentje. Toen hebben we echt uitgepakt. Ik ben één keer teruggevraagd voor een kopje koffie en een stukje speculaas. (A)

De jongen zegt dit wel te herkennen. Hij zegt dat de gastvrijheid bij zijn familie in Griekenland veel groter is dan hier in Nederland gebruikelijk is.

Op de vraag welke nieuwsfeiten het meest zijn bijgebleven, komt de moord in Urk aan de orde. Het meisje vraagt zich hoe het mogelijk is dat een 14-jarige jongen een leeftijdgenoot vermoordt om een verliefdheid. Ze heeft het idee dat kinderen steeds vroeger volwassen worden. De man denkt dat dat te maken heeft met internet en tv: kinderen spelen gewelddadige spelletjes en zien programma's waar ze nog lang niet aan toe zijn.

De Turkse vrouw noemt Wilders als nieuwsfeit. Voor de jongen is dat aanleiding om duidelijk te maken dat hij niets van Wilders moet hebben. De Turkse vrouw en de man blijken het met hem eens te zijn. Het onderwerp Wilders wordt door de Turkse vrouw aangegrepen om het onderwerp integratie aan de orde te stellen:

Zijn er nog meer nieuwsfeiten die jullie zijn opgevallen? (moderator)

Wilders misschien? (A)

Ja, die wordt steeds beroemder. Maar hij komt de hele tijd met hetzelfde en verbetert zichzelf niet. (B)

Maar hij is wel slim. Veel mensen zijn het met hem eens. Ik niet hoor! Maar hij zegt wel wat veel mensen denken. (D)

Hij is geobsedeerd door de islam. Die man heeft geen enkel benul van wat nog meer belangrijk is in Nederland. (A)

Als een moslim iets doet, wordt de hele groep erop aangesproken. Als een Nederland iets doet, gebeurt dat niet. Je hebt asociale Turken maar ook asociale Nederlanders. (D)

Economische crisis

Alle deelnemers geven bij de beantwoording van de schriftelijke vraag over de persoonlijke gevolgen van de economische crisis aan dat ze op een of andere manier zijn getroffen. De jongere deelnemers vullen in dat ze hun (bij)baan hebben verloren en moeilijk een nieuwe (bij)baan kunnen vinden. De oudere deelnemers hebben beide ingevuld dat de waarde van hun beleggingen en hun pensioen is gedaald. Tijdens de discussie hierover blijkt dat alleen de Turkse vrouw zich hier enigszins zorgen over maakt:

Mijn pensioen is in waarde gedaald. Ik had bepaalde verwachtingen en nu is het vrij snel gedaald. Daar baal ik best van. Ik heb er geen vertrouwen meer in dat het helemaal goed gaat komen.

De man vertelt dat hij geld heeft belegd voor de studie van zijn kinderen en dat die beleggingen aanzienlijk in waarde gedaald zijn. Over de effecten van de crisis op zijn pensioen is hij onzeker. Hij zegt echter dat hij er zich niet druk over kan maken:

Ik maak me er totaal niet druk over. Dat zien we dan wel weer. (D)

Jij ziet overal het positieve van in? (A)

Wat schiet ik ermee op om me er druk over te maken. Ik kan er toch niets aan doen en het wordt er niet beter van. (D)

De jongen en het meisje zeggen wel geleden te hebben onder het verlies van hun bijbaan. Ze hadden leuk en leerzaam werk, passend bij hun opleiding en goed voor hun cv. Beiden zijn ze daarna bij een call centre gaan werken omdat dat het enige werk was wat ze konden vinden. Beiden hadden ze niet alleen een hekel aan het werk, ze verdienden ook nog een stuk minder:

Ik was er wel ongelukkig onder. Ik had heel leuk werk. Dat call centre was echt verschrikkelijk. ik ging er iedere keer met heel veel tegenzin naar toe. (C)

Ik had hetzelfde. Ik vond het werk niet leuk en ik verdiende ook nog een stuk minder. (B)

Als het om de toekomst gaat, maakt alleen de Turkse vrouw zich zorgen. Ze ziet wel verbetering in de economische situatie maar vraagt zich af hoe robuust die is:

Je hoort dat het volgend jaar weer gaat opkrabbelen, maar het is nog erg wankel hoor. Dat geldt voor de hele wereld. Er worden nog steeds mensen ontslagen. Ik wacht het maar af.

Over haar eigen arbeidsmarktpositie maakt ze zich geen zorgen. Ze gaat in januari na een langdurig ziekteverlof weer aan het werk. Volgens haar hebben ze juist in deze tijden hard re-integratiecoaches nodig voor al die mensen die hun baan zijn kwijtgeraakt.

De andere drie verwachten dat de economie zich de komende jaren weer zal herstellen. De jongen zegt dat de economische crisis op dit moment een beetje aan hem voorbij gaat. In zijn ogen is zijn werk heel baanzeker.

Op de vraag welke groepen het meest geraakt worden door de crisis, kijkt men vooral in eigen kring. Starters zouden geraakt worden omdat het moeilijker is om een passende baan te vinden en een hypotheek te krijgen. Het meisje vertelt dat haar broer getroffen is:

Mijn broer (...) heeft zijn baan verloren. Hij had net een huis gekocht en heeft het nou financieel heel moeilijk. Hij kan wel werk vinden maar niet op zijn niveau. Hij is te trots om dat te accepteren. Hij zegt niet voor niets zo hard gestudeerd te hebben. (C)

Ook huizenbezitters die hun huis willen of moeten verkopen, zouden de dupe zijn van de crisis. De man noemt verder nog uitzendkrachten als slachtoffer van de crisis:

Ik zie het in het bedrijf waar ik zelf werk. Het trekt nu weer aan maar die tijdelijke krachten komen niet terug. (D)

De participanten verschillen van mening over de rol van de regering. Dit onderwerp brengt de discussie meteen op de rol van de banken. De Turkse vrouw spreekt er schande van dat de regering heel veel belastinggeld in de banken heeft gestoken zonder dat het iets heeft uitgehaald:

De banken gaan toch de afgrond in en ING gaat naar het buitenland. Alles wat ze investeren doen ze met ons belastinggeld. (A)

De man is het niet met haar eens. Volgens hem waren de kapitaalinjecties nodig om de banken overeind te houden en was de economische schade veel groter geweest als dat niet was gebeurd. Door deze maatregel is veel werkgelegenheid bij de banken volgens hem behouden gebleven. Uit de reactie van de Turkse vrouw blijkt dat zij in de veronderstelling leeft dat ook de DSB-bank steun heeft ontvangen van de regering:

De regering denkt, als we nou maar veel geld in die banken steken, wordt het beter. Maar het wordt niet beter. (A)

Hadden ze die banken dan maar moeten laten vallen? Stel dat ze het niet gedaan hadden, dan hadden 30.000 mensen geen baan meer gehad. (D)

Die hebben nu toch ook geen baan meer? (A)

Er is bijna geen ontslag gevallen. (D)

Ik heb het over de DSB. (A)

Daar heeft de overheid geen cent in gestoken. (D)

In het begin toch wel? (A)

Tijdens deze discussie blijken de man en de vrouw ook verschillende opvattingen te hebben over belasting betalen:

Alles wat ze erin investeren, betalen wij aan belasting. (A)

Hoe meer belasting je betaalt hoe beter, zeg ik altijd maar. Als je meer betaalt, verdien je ook meer en je houdt er altijd meer aan over. (B)

Nederland is sowieso al belastingland. (A)

Maar de middelen moeten toch betaald worden? (D)

Je krijgt er steeds minder voor terug. (A)

Het meisje vertelt dat ze het sowieso oneens is met de regering omdat ze lid is van een oppositiepartij. Toch is ze mild over de manier waarop de regering de crisis heeft aangepakt:

Het is voor de regering heel moeilijk om maatregelen te nemen. Zo'n crisis als deze maak je niet vaak mee. Je kunt dit niet oefenen. Er zijn geen kant en klare oplossingen, daarvoor is de materie veel te complex. Ik vind wel dat de banken veel fout hebben gedaan. (C)

Immigratie, integratie en multiculturele samenleving

De discussie over de persoonlijke ervaringen met integratie, begint met een gesprek tussen de vrouwelijke deelnemers over begrip voor elkaars normen en waarden. Het meisje vertelt dat ze bevriend is met een medestudente die uit Afghanistan komt en dat ze respect heeft voor het feit dat ze accentloos Nederlands spreekt en keihard studeert om goede cijfers te halen. De Turkse vrouw vraagt haar of ze ook iets begrijpt van de normen en waarden van dit meisje:

Zij denkt heel anders dan ik. Ze heeft alle normen en waarden van de islam. Ze is heel netjes en beleefd. (C)

Begrijp je alles wat ze zegt? (A)

Nee, niet altijd. Dan vraag ik wat ze ermee bedoelt. (C)

Mooi om dat te horen van een jong iemand. Ik merk dat mensen wel met elkaar omgaan maar dat er als het punt bij paaltje komt twee wegen zijn en de mensen elkaar niet begrijpen. Als je wilt dat mensen integreren, is het belangrijk dat je interesse toont in elkaar. (A)

Ik snap precies wat je bedoelt. Mijn Afghaanse vriendin heeft een vriend gekregen die streng moslim is. Hij wil niet dat ze in bikini loopt. Ik heb vriendinnen die om die reden afstand van haar nemen. Ik wil haar niet afstoten. daarom heb ik gevraagd waarom ze doet wat haar vriend wil. (C)

De jongen zegt een gemende vriendengroep te hebben waar ook Turken en Marokkanen deel van uitmaken. Hij herkent het onbegrip over en weer:

Met moslims vraag ik me vaak af waarom ze zo denken. Als ik het vraag zeggen ze: zo hebben we het geleerd en Allah zegt het zo. Als we voetballen begrijpen ze van ons niet waarom wij zo solistisch spelen. Zij zijn veel meer gericht op de groep.

De man zegt dat hij weinig contact heeft met immigranten. Hij woont in een witte wijk. Alleen op zijn werk heeft hij allochtone collega's. Hij zegt dat hij daar geen problemen mee heeft. Zijn vrouw werkt op een gemengde basisschool en komt wel eens met verhalen thuis over allochtone leerlingen en hun ouders:

Mijn vrouw heeft leuke ervaringen met allochtone leerlingen, maar ook minder leuke. Bijvoorbeeld ouders die de taal slecht spreken en waar je bijna niet mee kunt praten. (D)

Hij merkt op dat hij zichzelf als niet-Limburger soms ook een beetje een buitenlander voelt. Hij vindt dat Limburgers niet erg open staan voor 'import' uit andere delen van Nederland.

De Turkse vrouw merkt op dat de meeste Turken en Marokkanen, waaronder zichzelf, het gevoel hebben tussen twee culturen te leven. Vooral voor jongeren kan dat volgens haar heel lastig zijn. Allochtone ouders zouden bang zijn de waarden en normen van het thuisland te verliezen en er daarom krampachtig aan vasthouden. Dit heeft tot gevolg dat allochtone jongeren veel strakker worden gehouden door hun ouders en veel minder mogen dan de jongeren in de landen van herkomst.

Voor haarzelf is deze spagaat soms ook lastig. Ze voelt zich Nederlands – ze spreekt de taal perfect en accentloos - maar merkt soms toch dat ze andere waarden en normen heeft dan autochtone Nederlanders:

Toen ik een jaar of 28 was, vroeg een buurvrouw of ik een vriend had. Voor ons is dat uit den boze. Je gaat meteen verloven en niet lang

daarna trouwen. Die buurvrouw vroeg of ik geen behoeftes had als jonge vrouw. Dat kennen wij helemaal niet. Je gaat als maagd het huwelijk in. Je mag er niet eerst 10 uitgeprobeerd hebben. (A)

De man reageert hier kritisch op. Hij vindt het raar dat voor vrouwen in de Turkse cultuur kennelijk andere normen gehanteerd worden dan voor mannen:

*Waarom moeten mannen zich zo gedragen en vrouwen niet? (D)
Het is misschien raar, maar als maagd het huwelijk ingaan is voor ons heel belangrijk. (A)*

Ze laat ook blijken dat ze de grootste moeite heeft met het homohuwelijk:

Mensen van dezelfde sekse die trouwen en samen kinderen opvoeden, waar gaat het dan heen met de samenleving. (D)

Ook hierop volgt een kritische reactie waar ze niet echt op ingaat:

*Ik ken heel veel homo's die dolgraag hetero zouden willen zijn, maar niet anders kunnen. (C)
Het is gewoon mijn denkwijze. En er zijn ook veel christenen die er zo over denken. (A)*

Reacties op stellingen

	Zeer oneens	oneens	Neutraal	Eens	Zeer eens
Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen.	2	1	1		
De aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving.			2	1	1
Allochtonen moeten hun eigen cultuur en gewoonten meer dan nu loslaten.	2		1		1
De meeste allochtonen doen hun best om te integreren in Nederland.			1	3	
Er wordt in Nederland over het algemeen te negatief gesproken en geschreven over allochtonen.			1	3	

Met de eerste stelling *Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen* zijn drie van de vier participanten het (zeer) oneens. De enige die neutraal heeft ingevuld is het meisje. De reden die ze hiervoor geeft, is dat sommige immigranten onvoldoende integreren. Ze geeft als voorbeeld een incident bij haar huisarts. Daar was een vrouw aan de balie die geen Nederlands sprak en boos werd omdat ze haar niet begrepen. De Turkse reageert hierop met de opmerking dat de tolerantie in Nederland steeds minder wordt. Zij geeft het voorbeeld van de discussie rond minaretten:

Als je nu ziet dat ze de minaretten willen omgooien. In Turkije is de tolerantie veel groter daar staan kerken en moskeeën naast elkaar. (A)

Als gevraagd wordt om te reageren op de opmerking van het meisje over slechte taalbeheersing van sommige immigranten, noemt ze als voorbeeld haar eigen vader:

Mijn vader woont hier al 40 jaar. Hij heeft altijd gedacht dat hij terug zou gaan en daarom nooit goed Nederlands geleerd. Nu is hij te oud om het nog goed te leren. (A)

De andere deelnemers kunnen daar wel enig begrip voor opbrengen maar vinden het toch belangrijk dat immigranten de Nederlandse taal leren.

De tweede stelling *De aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving* wordt onderschreven door de man en de Turkse vrouw. De jongen

en het meisje zijn neutraal. Het meisje licht haar antwoord toe: ze zegt om de zelfde reden 'neutraal' in gevuld te hebben als bij de eerste stelling. De aanwezigheid van vreemde culturen heeft volgens haar positieve kanten maar ook negatieve.

Bij de derde stelling *Allochtonen moeten hun eigen cultuur en gewoonten meer dan nu loslaten* is het meisje de enige die neutraal heeft ingevuld. Ze vindt dat immigranten die tradities en gewoontes moeten loslaten, die moeilijk verenigbaar zijn met de Nederlandse samenleving. Ze geeft het volgende voorbeeld:

Ik had een Marokkaanse vriendin, die deed alles stiekem omdat ze niets mocht van haar ouders. Ik denk dan: laat je kinderen een beetje los. (C)

Ook over de stelling *De meeste allochtonen doen hun best om te integreren in Nederland* is het meisje als enige neutraal. Volgens haar zijn er zowel immigranten die hun best doen om te integreren als immigranten die dat niet doen.

De laatste stelling *Er wordt in Nederland over het algemeen te negatief gesproken en geschreven over allochtonen* wordt door drie deelnemers onderschreven. Het meisje is weer neutraal. Ze zegt hiermee aan te willen geven dat de negatieve berichtgeving niet altijd onterecht is en dat er gesproken moet kunnen worden over problemen met immigranten. De man merkt op dat alleen slecht nieuws kennelijk interessant is. De media besteden nou eenmaal geen aandacht aan zaken die goed gaan.

Op de vraag wat men de regering zou adviseren met betrekking tot immigratie en integratie, wordt door de deelnemers weer gewezen op het belang van een goede taalbeheersing. Men vindt dat immigranten zo snel mogelijk de taal moeten leren en dat de overheid dat moet faciliteren door het beschikbaar stellen van middelen. De Turkse vrouw is van mening dat je mensen niet kunt verplichten om Nederlands te leren. Ze denkt dan vooral aan oudere allochtonen zoals haar vader, die niet meer in staat zijn om een taal te leren.

Conclusies

1 Stand van zaken in de Nederlandse samenleving

In alle drie de groepen is de teneur dat het eerder de slechte dan de goede kant opgaat met de Nederlandse samenleving. Daar wordt wel de relativiserende opmerking bij gemaakt dat we het nog steeds heel goed hebben in Nederland. De argumenten verschillen per groep.

In de groep lageropgeleide autochtonen wordt vooral gewezen op de jeugd. Die zou steeds meer problemen veroorzaken. Deze deelnemers vinden dat de hedendaagse opvoeding te wensen overlaat en kinderen steeds minder waarden en normen van hun ouders meekrijgen. Ook internet en tv zouden bijdragen aan de problemen (geweld op tv, gewelddadige spelletjes op internet).

Hoewel deze deelnemers het integratievraagstuk niet meteen aan het begin van de discussie aankaarten, blijkt in een later stadium van de discussie dat ook immigratie en integratie als grote problemen in Nederland worden gezien.

De jongeren, vijf van de zeven zijn allochtoon, zien de negatieve beeldvorming rond moslims en Marokkanen als een belangrijk probleem. Dit wordt volgens hen vooral veroorzaakt door de media die te veel aandacht zouden geven aan negatieve berichten over moslims (radicalisme, terrorisme) en Marokkaanse jongeren (problemen in de publieke ruimte).

In de gemengde groep komt de economische crisis uitgebreid aan de orde. Hier wordt gesignaleerd dat het in financieel-economisch opzicht minder goed gaat met Nederland. Daar worden twee argumenten voor gegeven:

- Nederlanders moeten steeds harder werken om het hoofd boven water te houden.
- De inkomensverschillen worden steeds groter waarbij met name de lagere inkomens het steeds slechter krijgen.

2 Economische crisis

In twee van de drie groepen vormt de economische crisis een belangrijk thema dat al meteen aan het begin van de discussie spontaan aan de orde wordt gesteld. In de groep lageropgeleiden allochtonen zijn er meerdere deelnemers die de crisis aan den lijve hebben ondervonden. Twee deelnemers zijn werkloos geworden. Meerdere deelnemers hebben geld verloren door de daling van beleggingen of de aankoop van 'slechte' financiële producten. Hoewel dit niet

direct aan de crisis geweten wordt, geeft een groot deel te kennen het steeds moeilijker te vinden om rond te komen.

Ook in de minigroep worden de gevolgen van de crisis duidelijk gevoeld. Hier gaat het vooral om waardevermindering van aandelen en pensioenen. De jongere deelnemers hebben door de crisis aantrekkelijke en goedbetaalde bijbaantjes verloren.

Alleen in de groep met autochtone en allochtone jongeren is de crisis nauwelijks een issue. Het onderwerp wordt niet spontaan aan de orde gesteld. Als het ter sprake wordt gebracht, maakt het weinig los. De deelnemers gaan ervan uit dat het hier om een tijdelijke dip gaat, die over een paar jaar weer voorbij is.

3 Immigratie, integratie en multiculturele samenleving

In alle groepen speelt het thema integratie een belangrijke rol. De verschillen tussen de groepen in de wijze waarop over dit onderwerp gesproken wordt, zijn groot.

In de groep lageropgeleide autochtonen domineren de 'onderbuikgevoelens'. In het begin van de discussie is men nog terughoudend en aftastend. De deelnemers lijken er onzeker over te zijn of hun standpunten wel salonfähig zijn. Er worden vooral bedekte toespelingen gemaakt op, zoals ze het zelf noemen, buitenlanders. Als één van de participanten het achterste van zijn tong heeft laten zien, geven de andere deelnemers ook onverbloemd hun mening. In de discussie gaan de extremere standpunten steeds meer overheersen en is steeds minder ruimte voor nuance en relativering.

De deelnemers zijn vooral negatief over Marokkanen en moslims. Opvallend is dat ze op het persoonlijk vlak weinig negatieve ervaringen hebben met immigranten. Er zijn zelfs verschillende verhalen over een aardige Marokkaanse buurvrouw, een Marokkaans vriendinnetje of een Turkse collega die deugt. Desondanks worden deze positieve ervaringen, meer als uitzondering dan als regel gezien.

Voor de negatieve houding ten aanzien van immigranten worden de volgende argumenten gegeven:

- Men heeft de indruk dat veel problemen zoals criminaliteit en terrorismedreiging worden veroorzaakt door immigranten met een islamitische achtergrond. Op grond van de berichtgeving in de media, concludeert men dat met name Marokkanen oververtegenwoordigd zijn in de misdaadstatistieken.
- Men heeft het gevoel dat het straatbeeld in de steden steeds meer gedomineerd wordt door allochtonen. Ook in de eigen woonomgeving ziet men het aantal immigranten toenemen.
- Sommige deelnemers hebben de indruk dat immigranten worden voorgetrokken door de overheid. Ze zouden makkelijker huizen en uitkeringen krijgen.
- Men vindt het onterecht dat er belastinggeld in immigranten wordt gestoken en is van mening dat eerst de problemen in Nederland moeten worden opgelost.

In de groep jongeren wordt het onderwerp integratie vanuit een allochtoon perspectief belicht. De twee autochtone Nederlanders lijken voorzichtig te zijn in het uiten van hun mening over integratie in een groep die gedomineerd wordt door allochtonen. De allochtone meisjes en jongen voelen zich goed geïntegreerd in de Nederlandse samenleving maar hebben allemaal voorbeelden waaruit blijkt dat ze regelmatig het gevoel hebben dat ze als allochtoon gezien en behandeld worden. Ze hebben moeite met de negatieve berichtgeving over allochtonen (en dan met name over Marokkanen) omdat de negatieve beeldvorming ook naar hen zelf uitstraalt. Tegelijkertijd onderkennen ze dat er problemen zijn met Marokkaanse jongeren.

Opvallend is dat er onder de allochtone deelnemers verschillende zijn die vinden dat de immigratie beperkt moet worden. Nog meer immigranten zouden de spanningen tussen allochtonen en autochtonen kunnen vergroten en daar zouden ze zelf ook last van kunnen krijgen.

In de minigroep spitst de discussie over integratie zich vooral toe op wederzijds begrip voor elkaars waarden en normen. Hoewel de Turkse vrouw goed lijkt te zijn geïntegreerd in de Nederlandse samenleving, wordt gaandeweg de discussie steeds duidelijker dat ze over bepaalde zaken wezenlijk anders denkt dan de autochtone deelnemers. Ze is zich daar van bewust maar vindt wel dat ze de vrijheid moet hebben om aan haar eigen normen en waarden vast te houden. De autochtone deelnemers hebben daar moeite mee, zeker als het gaat om opvattingen over homoseksualiteit en de islamitische huwelijksmoraal (vrouwen moeten als maagd het huwelijk in). De Turkse vrouw vindt dat integratie alleen kan slagen als er bij autochtone Nederlanders meer begrip komt voor de normen en waarden van immigranten.

4 Discussie

Als het gaat om de 'algemene kijk op de samenleving' zien we geen grote verschillen met de vorige metingen. Ook de houding ten aanzien van de crisis lijkt niet wezenlijk anders. Hét hete hangijzer als het gaat om toekomstige ontwikkelingen, blijft het gevoel van teleurgang van de 'oude waarden' en het gevoel dat de hedendaagse jeugd (niet de eigen kinderen, maar andermans kinderen) egoïstisch en materialistisch zijn. Hoewel deze blik op te jeugd van alle tijden lijkt te zijn, krijgt ze in het huidige tijdsgewricht heel veel aandacht. Alle onrustgevoelens met betrekking tot de maatschappij lijken te worden geprojecteerd op de 'ontspoorde jeugd'. Daarbij zien we een identiek mechanisme in het projecteren van onlust op 'de jeugd' en in het projecteren van onlustgevoelens op 'de allochtoon'. Bij de jeugd worden niet bekende, maar onbekende, anonieme jongeren het symbool van verwording. Daarbij gaat er een 'fusie' plaatsvinden tussen berichten in de pers, verhalen van anderen en observaties op enige afstand. Dit maakt de angstbeelden moeilijk bestrijdbaar. Ditzelfde zien we bij buitenlanders. Op microniveau kunnen de ervaringen heel positief zijn, in de macro context zijn allochtonen voor autochtonen bedreigend. Ze lijken andere normen en waarden te vertegenwoordigen en waar de burger al angstig is voor het vervagen van normen en waarden van de autochtone Nederlanders is ze dat des te meer over allochtonen. Dit patroon is niet alleen sterk, maar is ook zeer moeilijk bestrijdbaar. Er is immers ook geen sprake van dat een goede integratie van allochtonen de oplossing zou kunnen vormen. De ontevreden burger verwacht meer dan integratie, hij verwacht complete adaptatie van een waarden- en normen systeem dat ook nog een keer niet duidelijk is gedefinieerd. De allochtone burger zelf wil juist respect voor zijn eigen geloofsopvattingen en zijn eigen culturele waarden.

Ons inziens is dit patroon van wederzijds wantrouwen niet gemakkelijk te doorbreken.

Bijlage I: Participantenoverzicht²

1. Groep autochtonen

Code	Sekse	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonplaats
A	Man	36	Mbo		
B	Vrouw	40	Havo		
C	Vrouw	34	Mbo		
D	Man	45	Mbo		
E	Man	51	Mbo		
F	Vrouw	40	Mbo		
G	Vrouw	44	Mbo		

2. Gemengde groep: jongeren

Code	Sekse	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonplaats
A	Vrouw	26	Hbo		
B	Vrouw	21	Hbo		
C	Vrouw	27	Hbo		
D	Vrouw	20	Mbo		
E	Vrouw	24	Mbo		
F	Man	23	Mbo		
G	Man	33	Hbo		

3. Minigroep

Code	Sekse	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonplaats
A	Vrouw	44	Hbo		
B	man	22	Mbo		
C	Vrouw	23	Wo		
D	Man	50	Wo		

² Om reden van privacy zijn beroep en woonplaats weggelaten

Bijlage II: Gespreksleidraad

ons projectnummer:
3569

Gespreksleidraad

Project: COB vierde kwartaal 2009

Methode: Focusgroepen

Datum onderzoek: 11 november 2009

Locatie: Roermond

Aantal participanten: twee keer 8

Tijdsduur: 2uur 15 minuten

Doel van het onderzoek

Het onderzoek heeft tot doel om na te gaan hoe men op dit moment denkt over de stand van zaken in onze samenleving. Wat gaat er goed, wat gaat er minder goed? Welke ontwikkelingen worden waargenomen? Hoe beoordeelt men de rol van de overheid en de politiek daarin? In ieder kwartaal komt een speciaal thema aan de orde. Dit kwartaal gaan we in op de algemene stand van zaken, gevolgd door een focus op de beleving van de financiële crisis. Daarna zal worden ingegaan op de opvattingen die leven omtrent immigratie, integratie en de multiculturele samenleving.

Uitleg

Bij kwalitatief onderzoek worden geen 'vragenlijsten' afgenomen, maar wordt een gesprek gevoerd. Dit gesprek heeft een vrij format en zal voor iedere groep, of ieder individueel gesprek anders verlopen. Op deze manier kan het perspectief van de doelgroep het beste uit de verf komen. Het heeft daarom geen zin om 'vragen' te formuleren. Wel heeft het gesprek een 'ruwe structuur'. Deze leidraad is een beschrijving van die structuur met daarbij steeds een korte uitleg en een lijst onderwerpen die aan bod kunnen komen. Er worden geen vragen in geformuleerd om schijnprecisie te voorkomen. Achter ieder blok zetten we een indicatieve tijd.

Introductie

De moderator legt de testsituatie uit:

- welkom;
- doel van het onderzoek;
- onafhankelijkheid onderzoeker;
- notulist, meekijkers en apparatuur;
- anonimiteit en rapportage;

- geen goede/foute antwoorden;
- tijdsduur gesprek.

Voorstelronde

15''

De moderator laat iedereen zich voorstellen met voornaam, leeftijd en dagelijkse bezigheden zoals werk en hobby's. Doel: elkaar een beetje leren kennen, het groepsproces op gang brengen. Bij wijze van kennismaking wordt ook gevraagd naar 'waarden'. Op deze manier kan het persoonlijke aspect gekoppeld worden aan de visie die men heeft op de Nederlandse samenleving. De volgende vragen komen aan de orde:

- Waar vindt men zich over op en waar wordt men juist blij van?
- Wat zijn de zaken die het belangrijkste zijn in het eigen leven, waar gaat of draait het om?
- Waarom zijn juist die zo belangrijk?

Blok A De kant die het opgaat in Nederland

20''

In blok A wordt kort ingegaan op de algemene stand van zaken met betrekking tot de samenleving. Het gaat met name om de discussie: welke argumenten worden gebruikt en welke thema's worden in de discussie aangesneden? Punten die aan de orde kunnen komen zijn:

- Welke onderwerpen/thema's met betrekking tot Nederland leven op dit moment sterk?
- Ga na in hoeverre men het idee heeft dat het in Nederland de goede of juist de slechte kant op gaat. Inventariseer wie het idee heeft dat het juist beter gaat en wie juist het idee heeft dat het slechter gaat.
- Geef de participanten de opdracht argumenten te geven waarom het goed of slecht gaat in Nederland. Belangrijk hierbij is na te gaan welke onderwerpen in de discussie worden aangesneden, en hoe men elkaar probeert te overtuigen.
- Nieuwsfeiten die hierbij worden genoemd.

Blok B Economische crisis

35''

In blok B wordt ingegaan op de economische crisis en in hoeverre men er persoonlijk door geraakt wordt. De deelnemers worden eerst gevraagd om een vraag daarover schriftelijk te beantwoorden.

- Nagaan wat men heeft ingevuld en toelichting vragen.
- Wijze waarop men met de economische tegenvallers op persoonlijk terrein omgaat.
- Mate waarin de persoonlijke gevolgen van de crisis de deelnemer raken (heeft het ernstige consequenties voor zijn leefstijl; gaat het wel weer voorbij of heeft het gevolgen voor de toekomst).

- In hoeverre maakt men zich echt zorgen over de crisis.
- Waar maakt men zich het meest zorgen over.
- Verwachtingen met betrekking tot de crisis:
 - De groep die geraakt wordt en hoe;
 - De duur van de crisis .
- Eventuele positieve effecten van de crisis op de maatschappij.
- Wat vindt men van de manier waarop de regering/overheid met de crisis omgaat.
- Wat wordt er gedaan, welke maatregelen worden getroffen.
- Wat vindt men van de wijze waarop de regering de bevolking informeert.
- Gevoel dat men heeft bij de informatie van de regering (is sombere toon Prinsjesdag overgekomen).
- Factoren die hierbij het beeld bepalen (personen, maatregelen).

Blok C Immigratie, integratie en multiculturele samenleving 55”

In het derde blok proberen we te achterhalen hoe men denkt over immigratie, integratie en de multiculturele samenleving. Verteld wordt dat eerst gesproken zal worden over de persoonlijke ervaringen en dat later de politiek en de media aan de orde komen.

- Ervaringen die men zelf heeft met nieuwe Nederlanders;
- Mate waarin de buurt, de school van de kinderen en de werkring gemengd is;
- Gevoel dat men hierbij heeft (negatief/positief, waar is gevoel op gebaseerd);
- Contacten die men heeft met mensen van een andere etnische of nationale achtergrond (op welke manier, met hoeveel mensen en hoe vaak, positieve en minder positieve kanten van deze contacten).

De deelnemers wordt gevraagd schriftelijk aan te geven in welke mate men het eens of oneens is met een vijftal stellingen over dit onderwerp. Daarna worden de antwoorden in de groep besproken.

- Per stelling grofweg nagaan wat men geantwoord heeft en wat de overwegingen daarvoor waren. Deelnemers uitnodigen om daarover met elkaar in discussie te gaan.

Bij het onderstaande onderwerp dient te vermeden te worden dat de participanten te veel vanuit een negatieve houding reageren. Ze moeten gestimuleerd worden om op de stoel van de adviseur te gaan zitten (hoe moet het dan anders).

In de Haagse politiek speelt het onderwerp een belangrijke rol (denk aan discussie rond inburgering en krachtwijken). Er bestaan tussen de politieke partijen verschillende visies over hoe hiermee moet worden omgegaan.

- Welke suggesties heeft men (teruggrijpend op de eigen ervaringen die hierboven aan de orde zijn gekomen) voor het beleid op dit terrein?
 - Welk problemen met betrekking tot immigratie en integratie zouden het eerst aangepakt moeten worden?
 - Aan welke oplossingsrichtingen denkt men?
 - Op welke manier zou men de problemen aan te pakken?

- Wat zou men zeker niet doen?

Afsluiting

5''

- Uitleg dat het SCP deze groepsdiscussies organiseert in opdracht van de regering om na te gaan wat er leeft bij de bevolking. Vragen wat men daar van vindt.
- Wat zou de regering hiervan op moeten steken?
- Mogelijkheid voor vragen/suggesties.
- Dank!